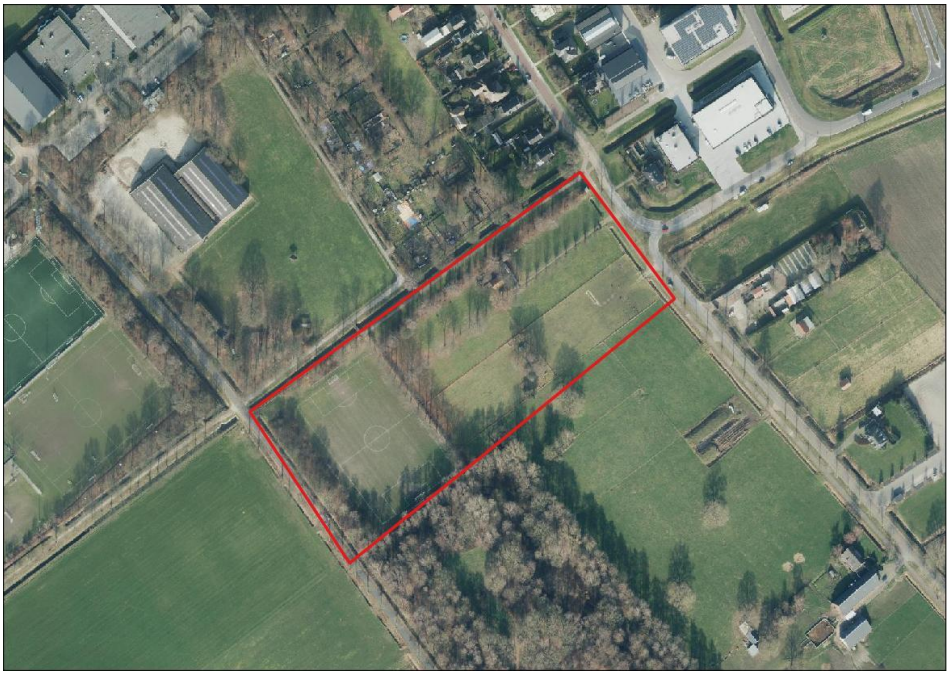
Advies Historische Waarden Vriezenveen-Zuid, gemeente Twenterand

Datum : Juni 2024
Projectnummer: 24-141

Bestaande situatie onderzoeksgebied.

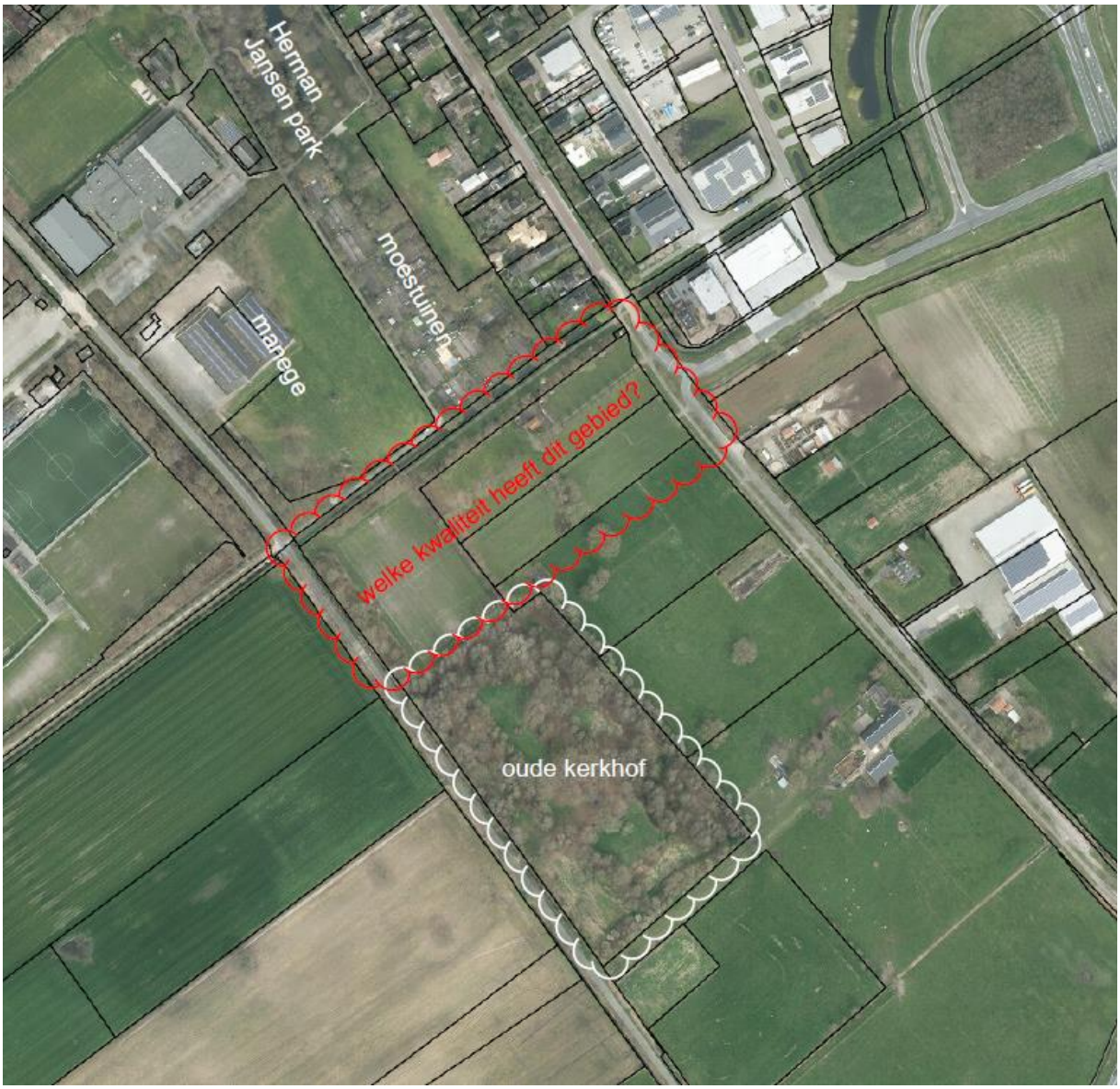
Voormalige kerkslag (rode balk).

1. Opdracht

De gemeente Twenterand heeft Het Oversticht benaderd om de waarden en de kwaliteiten van het in rood omkaderde gebied (hieronder op luchtfoto) te beoordelen. Vereniging Oud Vriezenveen, KNNV en de bewoners van de Almeloseweg hebben hun zorgen geuit over de beoogde ontwikkeling aan de zuidzijde van Vriezenveen. Tijdens het veldbezoek gaven de Vereniging Oud Vriezenveen en de KNNV aan dat het betreffende gebied het laatste stukje “originele” verkaveling is in Vriezenveen.

In dit advies wordt ingegaan op de huidige kwaliteiten van het gebied, de ontstaansgeschiedenis van het gebied, de landschappelijke kwaliteit vanuit het verleden en wat hiervan nu nog zichtbaar is. Er wordt niet alleen naar het onderzoeksgebied gekeken, maar ook naar de directe omgeving. Na bepaling van de kwaliteiten zal er worden bepaald in hoeverre de beoogde ontwikkeling deze kwaliteiten mogelijk schaadt.

Het doel van het advies is om de gemeenteraad volledig te kunnen informeren, zodat die een weloverwogen keuze kan maken over de herontwikkeling van het deelgebied.

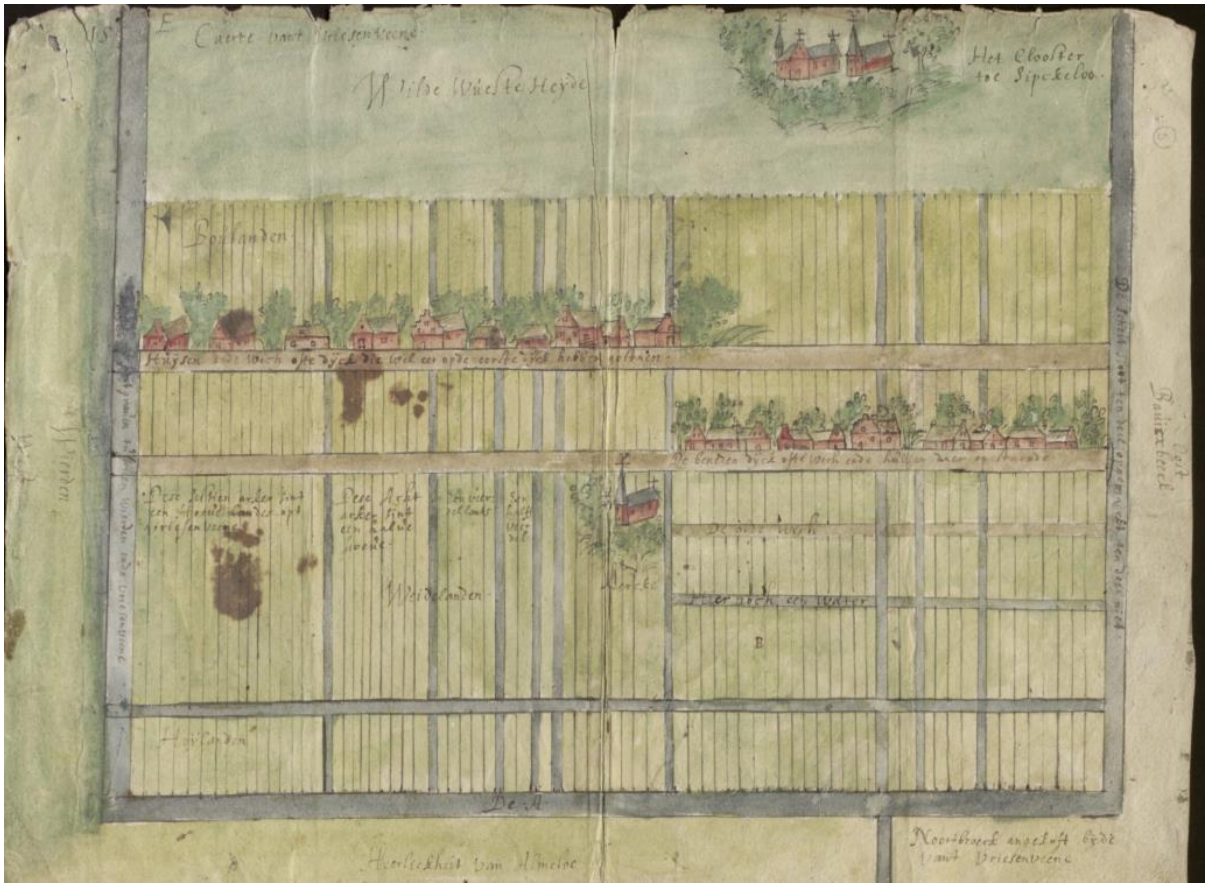
Bron: Gemeente Twenterand.

2. Ontstaansgeschiedenis

Vriezenveen is een agrarische veenontginning uit de volle middeleeuwen. Men stichtte boerderijen langs de rivier de Aa op het veen. Het veen werd ontwaterd ten behoeve van de landbouw (bouwland). Sloten werden daarvoor haaks op de waterloop van de Aa gegraven. Ook de kavels, de boerderijen en de kerk lagen haaks op de Aa. Deze oorspronkelijke kavels, hoeven of slagen genoemd, hadden een vaste breedte van 112 meter.

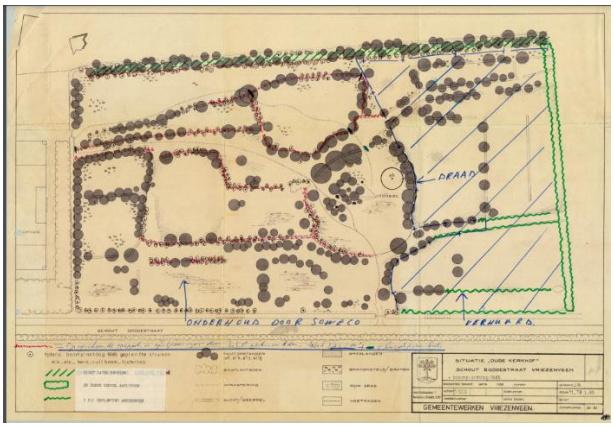
Door het oxideren en inklinken van het veen was men genoodzaakt de bebouwing een aantal keer te verplaatsen. Zo werd het dorp Vriezenveen in meerdere fasen noordwaarts verplaatst tot de huidige locatie. Hierdoor ontstond een slagenlandschap met lange kavels van zuidoost naar noordwest.

De kerkslag was een bijzonder onderdeel van het slagenlandschap van Vriezenveen. Deze was 112 meter breed, dezelfde breedte als de oorspronkelijke middeleeuwse hoeve/slag. De kerk werd net als de boerderijen in meerdere fasen van zuid naar noord verplaatst. Het enige verschil tussen de kerkslag en boerderijslagen is dat de kerkslag tot 1921 van zuid tot noord bij elkaar bleef. De boerderijslagen versplinterden in deze zelfde periode door vererving. De kerkslag was wel verdeeld in meerdere percelen: deze werden namelijk aan boeren verpacht.

'Caerte van 't Vriesenveene', gedetailleerde schetskaart van Vriezenveen vanaf de scheiding met Wierden tot aan de 'Bavexbeeck', [1627]. Collectie Overijssel: 17.

Percelen werden opgedeeld door sloten en/of greppels. Daarlangs stonden singels met meidoorns, elzen, wilgen en eiken. De samenstelling van de bomen in de singel hing af van de rijkdom van en het vochtgehalte in de bodem. De singels waren niet alleen belangrijk als veekering, het hout werd ook gebruikt op de boerderij.

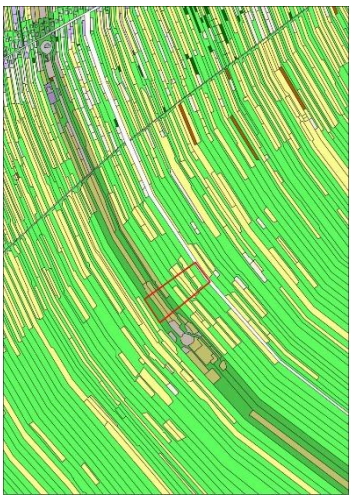

Tekening Oude Kerkhof boomplantdag 1985. (Gemeente Twenterand)

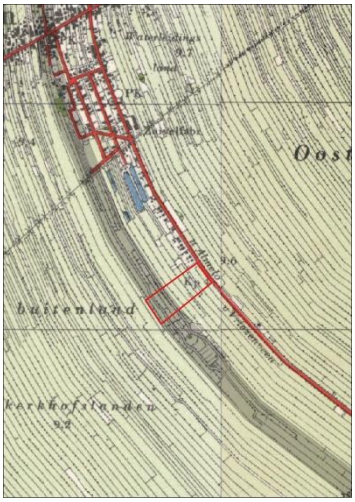

Oude situatie in Vriezenveen. (Vereniging Oud-Vriezenveen)

Deze situatie bleef tot en met de ruilverkaveling in de jaren ’60 van de 20e eeuw. Het slagenlandschap voldeed niet meer aan de nieuwe landbouwkundige inzichten en eisen. De oorspronkelijke verkaveling van noord-zuid lopende smalle kavels maakte plaats voor een grootschalige blokverkaveling.

Situatie 1832.

Situatie ongeveer 1960.

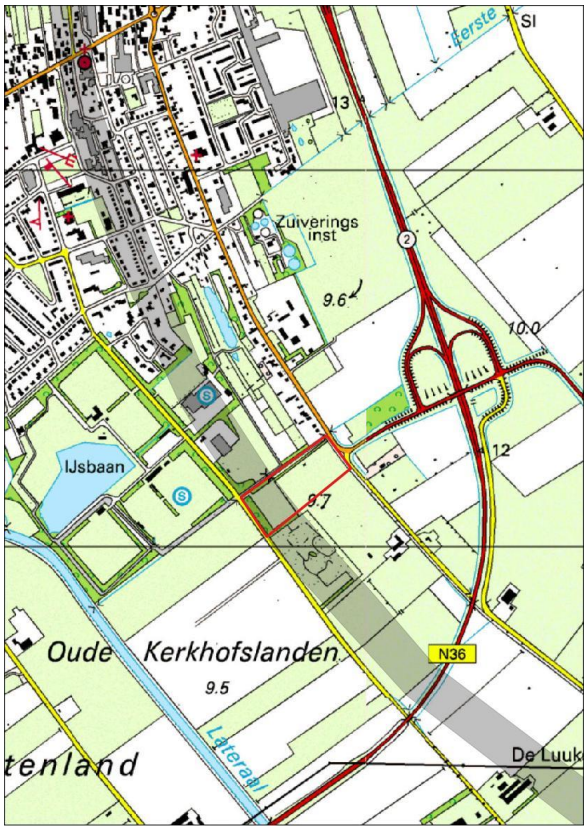
Situatie ongeveer 1965.

Op de kaartuitsnede van 1965 is te zien waar tijdens de ruilverkaveling de oude strokenverkaveling is behouden. Dit was het geval achter de bewoningslinten langs het Westeinde en Oosteinde en over een deel van de Oude Kerkhofslanden/Kerkenslag, dat lag achter de woonbebouwing langs de Almeloseweg.

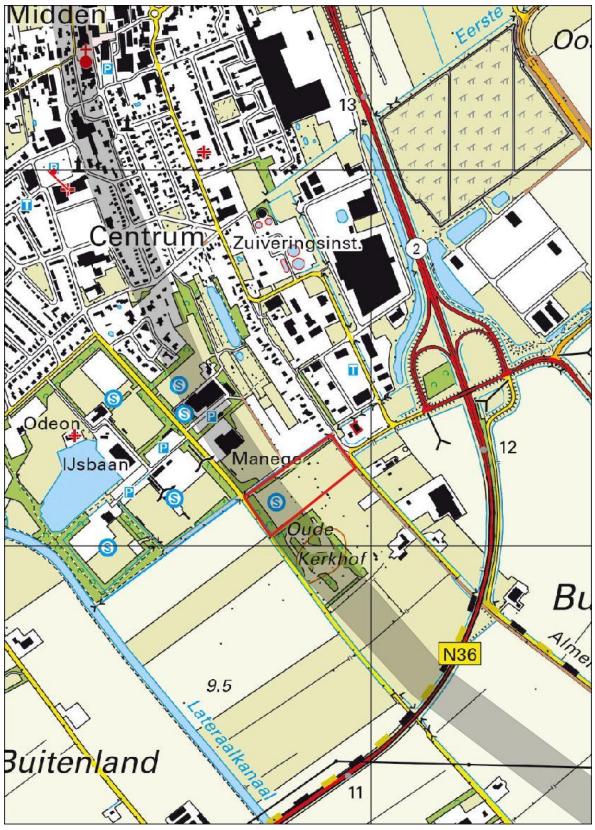
Ten zuiden daarvan maakte de strokenverkaveling plaats voor blokverkaveling. Het Oude Kerkhof bleef daarbij intact. Het zoekgebied, net ten noorden van het Oude Kerkhof, is ook onderdeel geworden van de blokverkaveling van de wederopbouw. De historische lijn van de kerkslag die door het dorp naar het Oude Kerkhof en verder liep is hierdoor onderbroken. Wel is langs de Schout Doddestraat een stevige singelbeplanting aangebracht om de noord-zuidlijn te benadrukken. Op latere kaarten zijn -al langer aanwezige- bomen aangegeven met stippen; omdat uit het veldbezoek blijkt dat het voor een deel gaat om oudere exemplaren, werden ze dus op oudere kaarten niet aangegeven.

De eerste uitbreidingen van Vriezenveen lagen ten zuiden van het Westeinde en ten westen van de Almeloseweg. Bij deze uitbreidingen werden de oude verkavelingslijnen zoveel mogelijk gevolgd. Op een groot deel van de voormalige kerkgronden kwamen voorzieningen voor de gemeenschap van Vriezenveen; het groene karakter bleef daardoor overeind. Op en naast de voormalige kerklanden werden het Herman Jansenpark, het zwembad, de sporthal, de manege, sportvelden en moestuinen ontwikkeld.

Aan de hand van de onderstaande kaartuitsneden is de ontwikkeling na 1965 tot nu te zien; de kerkslag is als een grijze dikke lijn weergegeven. In de bijlage is een meer volledige reeks te vinden.

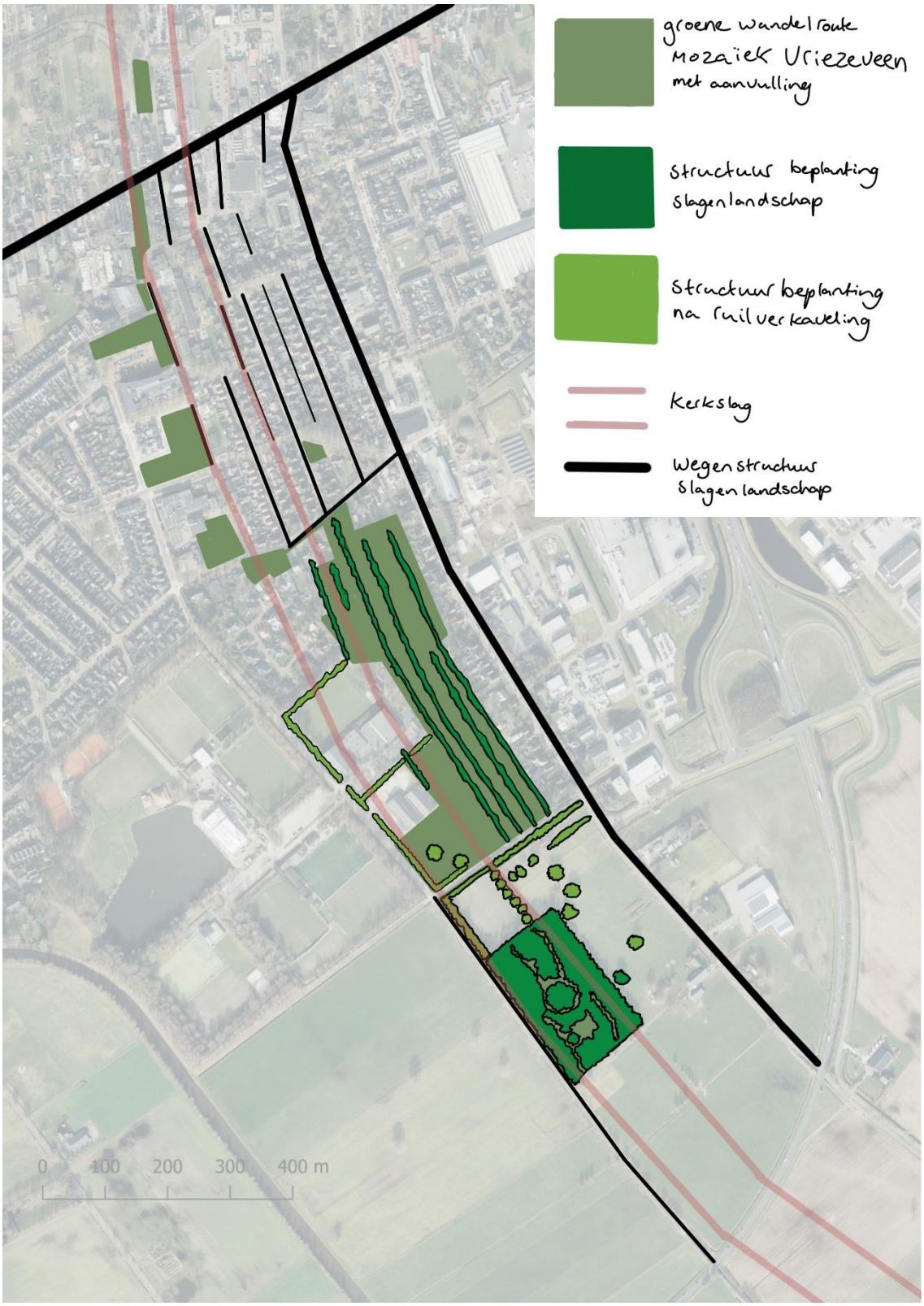
TOP 25, 2000.

TOP 25, 2023.

Uit eerder onderzoek in opdracht van de gemeente (Mozaïek Vriezenveen, 2020, zie bijlage) is gebleken dat er een groen kralensnoer te leggen is van noord naar zuid, ongeveer op dezelfde lijn als de kerkslag. In de volgende schets is dat kralensnoer aangegeven met groene vlakken. Ten behoeve van dit advies zijn het Herman Jansenpark, de moestuinen en de manege toegevoegd omdat zij ook onderdeel zijn van dit groene 'snoer'.

Met andere kleuren groen zijn bomenrijen en singels aangegeven. De donkergroene lijnen verwijzen naar de oude slagenverkaveling. De lichtgroene kleur verwijst naar groenstructuren van latere datum. De zwarte lijnen zijn wegen die overeenkomen met het eerdere slagenpatroon. De rode lijnen geven de grenzen aan van de kerkslag. In het onderzoeksgebied zijn alleen de bomen en singels ingekleurd. Het gebied is nooit gezien als een park of onderdeel van een groene ketting, maar uit de schets blijkt dat het er zeker deel van uitmaakt en dat het een onmisbare schakel in de ketting is.

Schets van groenstructuren rondom het onderzoeksgebied. (Bron: PDOK, Bureau Dwarsstraat, Het Oversticht)

3. Huidige situatie

Het onderzoeksgebied ligt ten noorden van het Oude Kerkhof en ten zuiden van de manege en de moestuinen. In het gebied liggen een eenvoudig voetbalveld en een paar weilanden. De ruimtes worden van elkaar gescheiden door verschillende soorten beplanting, ontstaan in de tweede helft van de 20e eeuw. Langs de zuidwestelijke grens, de Schout Doddestraat, staat gebiedseigen beplanting van vlier, braam, elzen en eiken. Ten oosten van het voetbalveld staat een hoge beukenhaag met daarin beuken overstaanders. Nog verder naar het oosten, scheiden twee oost-west gelegen singels en bomenrijen een paar kleine weilanden van elkaar. De noordelijke bomenrij bestaat uit berken, krentenboom, meidoorn, hulst, etc. In de zuidelijke bomenrij staan knotwilgen en andere, niet-gebiedseigen soorten. Ook staat in het weiland ten noordoosten van het Oude Kerkhof een noord-zuid gerichte bomenrij met eiken, berken en meidoorn, die mogelijk voor een deel nog stammen uit de tijd van voor de ruilverkaveling.

Huidige situatie, onderzoeksgebied rood omkaderd.

Op het eerste gezicht lijkt de cultuurhistorische waarde van de groenstructuren in het gebied gering. Het meeste aanwezige groen is van jonge datum en heeft geen relatie met de oorspronkelijke beplanting van elzen- en eikensingels. De brede ruilverkavelingssloot is in de jaren ’60 aangelegd op de grens van de oude met de nieuwe blokverkaveling en vormt nog steeds een fysieke grens tussen het dorp -zowel bebouwing als sportvelden- en het landbouwgebied. Het zoekgebied ligt in de cultuurhistorische ader van de kerkenslag die vanaf de Aa naar het noordwesten liep/loopt. Het Oude Kerkhof, het Herman Jansenpark, het moestuinencomplex, de gronden rondom de manege en de sporthal vormen met elkaar een groen ensemble met een grote waarde voor het hele dorp.

De kwaliteiten die het gebied nu bezit bestaan uit:

- Rust - Het gebied kent geen drukte van gemotoriseerd verkeer. Wandel- en fietsroutes zijn wel aanwezig in het gebied. Dit maakt het voor omwonenden een aangenaam gebied om te verblijven.

- Groene verbinding tussen de dorpskern en het buitengebied - De brede groene strook zorgt -in samenhang met het park, het zwembad en de manege- voor een geleidelijke overgang tussen de bewoningskern en het buitengebied. Vergelijkbare plekken zijn er niet in het dorp.

- Ecologische waarde - De diversiteit aan plantsoorten is hoog, met onder meer oorspronkelijke soorten als els, eik, berk en vlier, maar ook met nieuw geïntroduceerde soorten als beuk, krentenboom, esdoorn, etc. Het gebied fungeert hiermee als ecologische verbindingszone tussen het Herman Jansenpark en het Oude Kerkhof.

- Groene kamers - De bomenrijen en singels creëren kamers waarin openheid en beslotenheid elkaar afwisselen. Een deel van die kamers, de weilanden met singels eromheen, is voor mensen niet openbaar toegankelijk, de groene kamer van het voetbalveld is dat wel. Langs het voetbalveld ligt de -onofficiële- wandelverbinding naar het Oude Kerkhof.

Onderzoeksgebied vanuit het noorden gezien.

Oude elzensingel op het Oude Kerkhof.

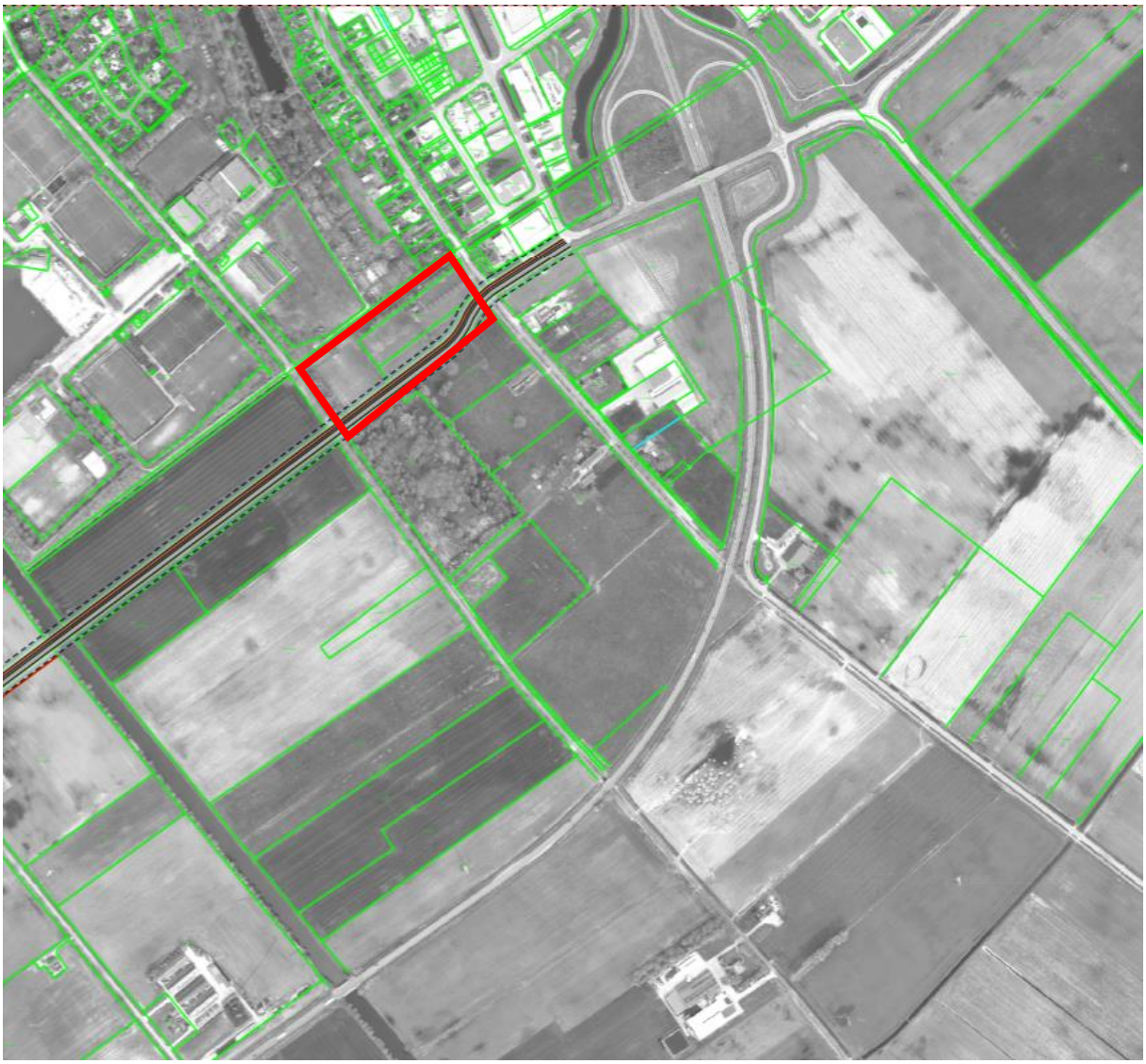
Sloot tussen moestuinen en weiland.

Beukenhaag en beukenrij langs het voetbalveld.

4. Gewenste situatie

De gemeente Twenterand heeft het voornemen een ontsluitingsweg aanleggen vanaf afrit Almelo-Noord van de N36 in het oosten tot en met de Aadorpweg in het westen. De weg zal door het onderzoeksgebied lopen (bruine lijn op de luchtfoto).

Huidig plan gemeente Twenterand voor ontsluiting van de wijk Vriezenveen-zuid.

5. Advies

De kwaliteiten en de cultuurhistorische waarde van het zoekgebied zijn gebaseerd op de ontwikkeling die het heeft doorgemaakt vanaf de periode voor de ruilverkaveling tot nu toe. Bij de ruilverkaveling zijn in dit kleine oppervlak de kenmerkende slagen weliswaar verwijderd maar de invulling is altijd groen gebleven waardoor de ruimtelijke relatie tussen de noordkant - manege en Herman Jansenpark - en het Oude Kerkhof aan de zuidkant nog steeds voelbaar is. Het Oude Kerkhof heeft een belangrijke functie als wandelgebied voor de bewoners van Vriezenveen.

De op de kaarten zichtbaar gemaakte lijn van de kerkslag die door het gebied loopt is alleen herkenbaar voor wie dat wil zien; een deel van de oude (beplantings)lijnen is nog wel aanwezig. De Almeloseweg ten oosten en de Schout Doddestraat ten westen van het gebied en het Oude Kerkhof zijn daarvan ook getuigen; deze wegen hebben cultuurhistorische betekenis door hun relatie met de geschiedenis van de ruilverkaveling en de daaruit voorvloeiende noord-zuidrichting.
De door houtsingels omgeven ruimtes, de weilanden en het voetbalveld, hebben nu vooral hoge ecologische waarde (voor mens, plant en dier) als groene schakels: verbindingen tussen de groene gebieden in het dorp en het buitengebied. Het voetbalveld is bovendien een verblijfs- en doorgangsruimte voor mensen die willen wandelen of een ommetje willen maken door het cultuurhistorisch zeer waardevolle Oude Kerkhof.

Door de beoogde aanleg van een nieuwe weg zal de cultuurhistorische betekenis van niet alleen het gebied maar ook zijn positie in de voormalige kerkslag op de achtergrond raken. Als er geen maatregelen worden genomen zal het Oude Kerkhof geïsoleerd komen te liggen van het dorp waardoor de functie als groen en recreatief uitloopgebied sterk zal afnemen.

Ook de ecologische waarde zal afnemen door de aanleg van een weg die de verbinding onderbreekt. Mogelijkheden voor uitwisseling van dieren en planten zullen sterk verminderen.

NB.
Dit advies heeft betrekking op het gebied tussen de sloot en het Oude Kerkhof. In het plan van de gemeente is de nieuwe weg aan de zuidkant van het gebied gelegd, dus pal langs het oude bosgebied, dat geen onderwerp van studie was. Dit is geen ideale situatie; het Oude Kerkhof verdient een brede bufferzone omdat de cultuurhistorische en ecologische kwaliteiten van dit bosgebied minstens zo waardevol, zo niet waardevoller zijn van het onderzoeksgebied.

6. Colofon

Titel

Advies historische waarden Vriezenveen-Zuid

Datum

Juni 2024

Opdrachtgever

Gemeente Twenterand

Opdrachtnemer

Het Oversticht
Postbus 531
8000 AM Zwolle

Heeft u nog vragen over dit advies?
Neemt u dan contact op met:

Martijn Hoekman
martijn.hoekman@hetoversticht.nl
06-55747240

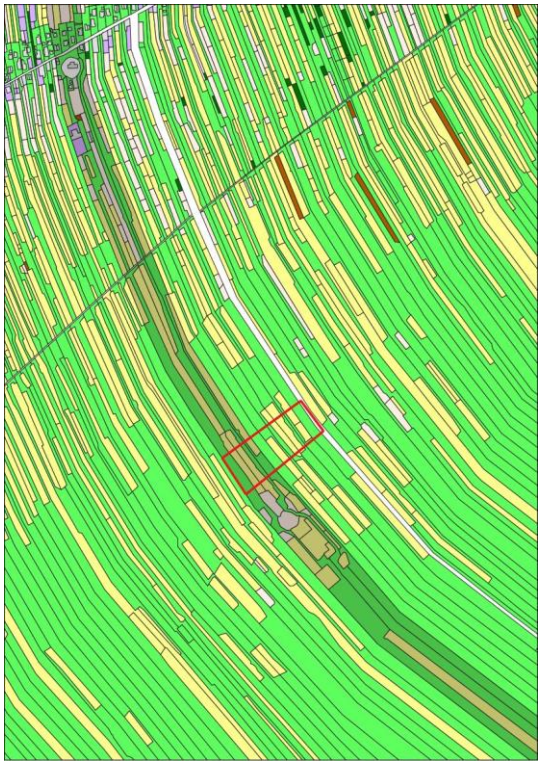
Anneke Coops
anneke.coops@hetoversticht.nl
06-21593614

Bijlagen

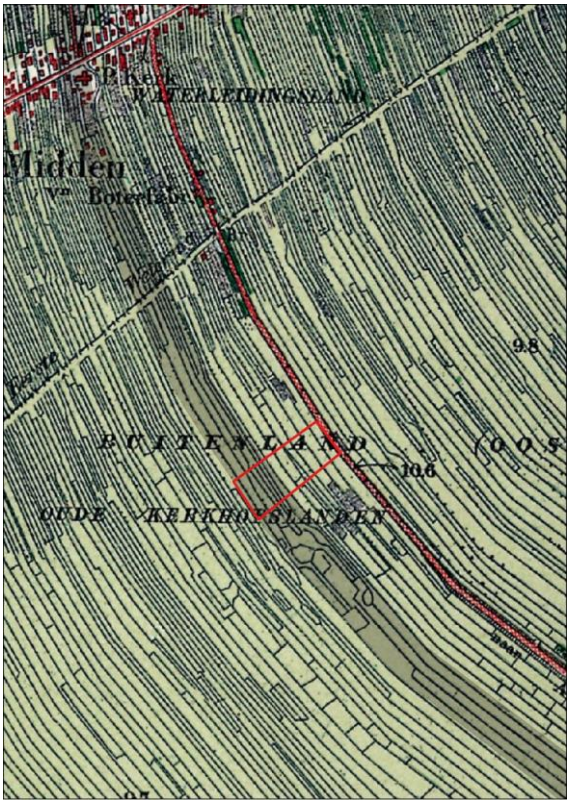
Kaarten

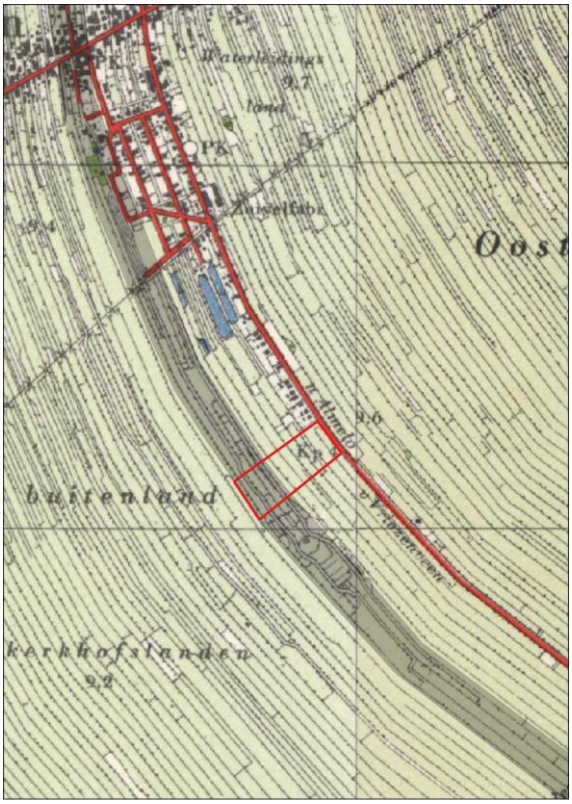
De kerkenslag van Vriezenveen.

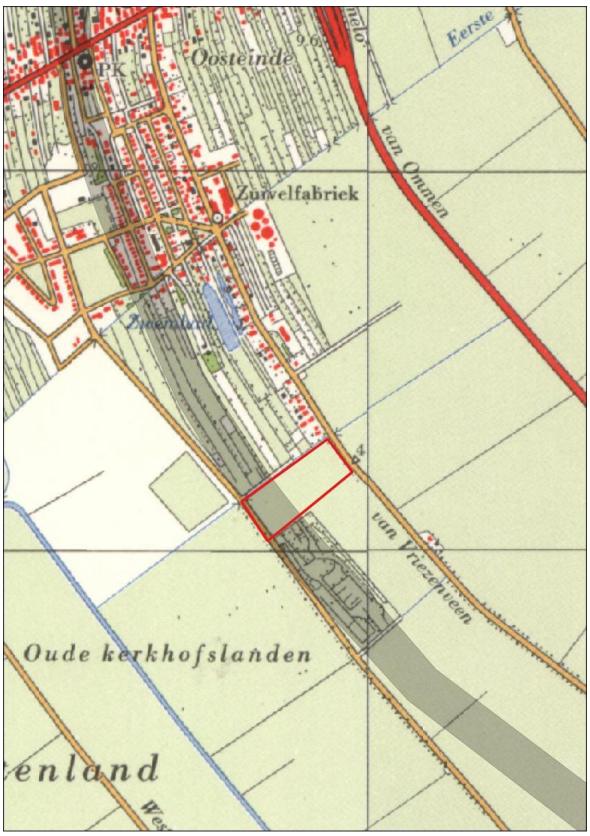
Historisch gebruik gronden Vriezenveen-Zuid in 1832 (bron HisGIS).

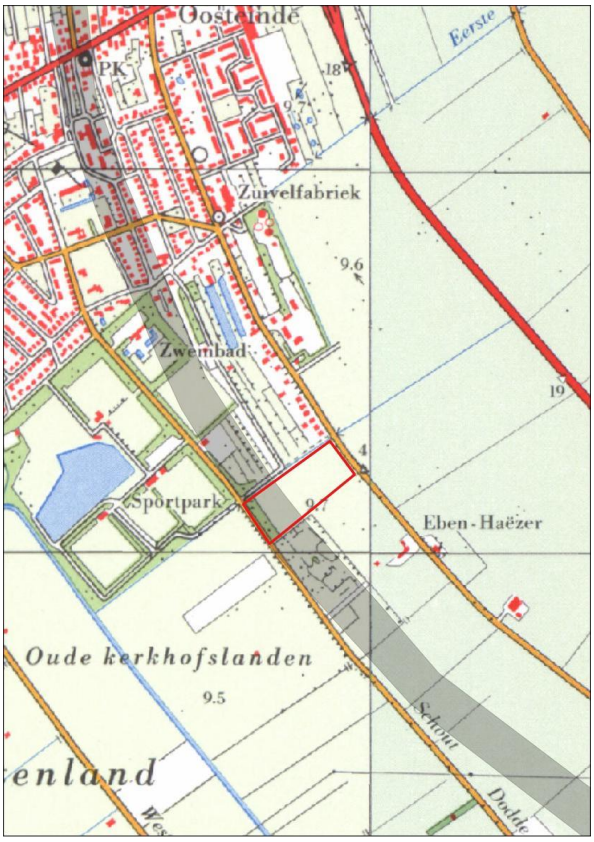
Bonnenblad, 1915.

TOP 25, 1960; voor de ruilverkaveling.

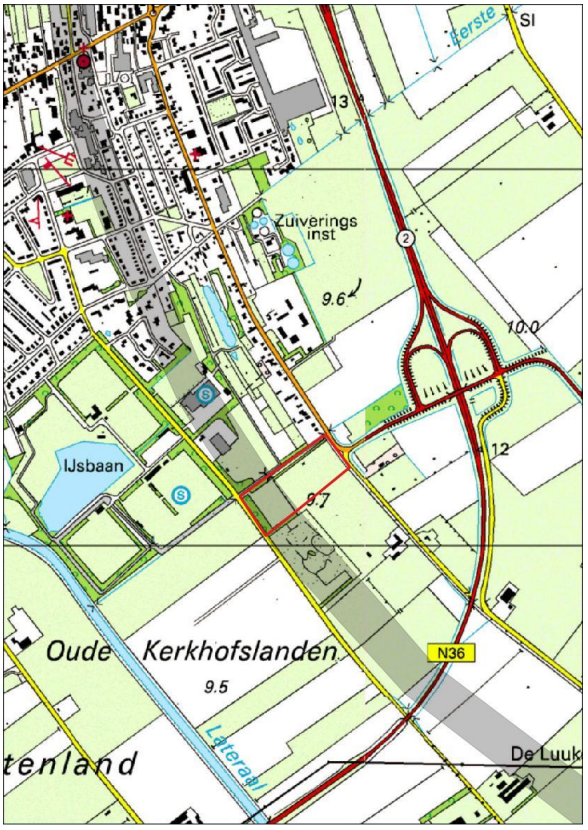
TOP 25, 1965; na de ruilverkaveling.

TOP 25, 1980.

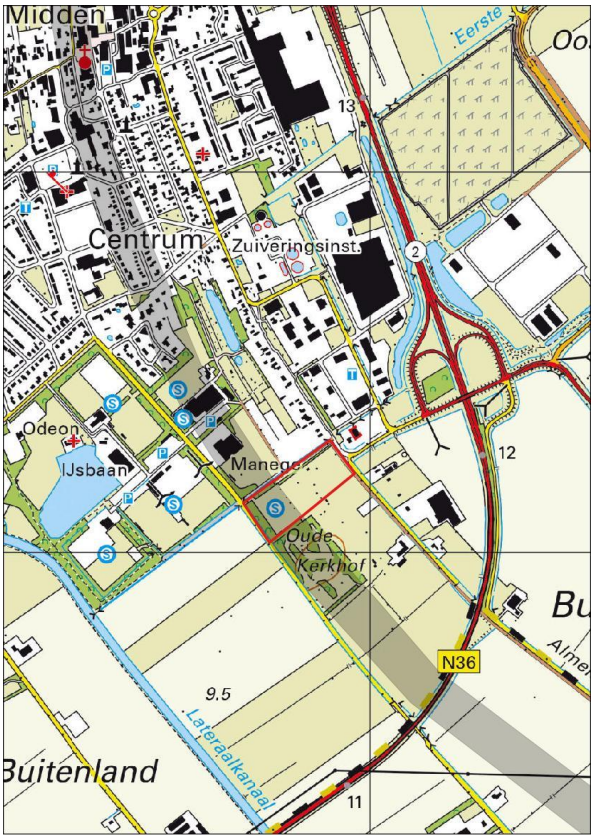
TOP 25, 1990.

TOP 25, 2000.

TOP 25, 2010.

TOP 25, 2023.

Foto's

Onderzoeksgebied vanuit het noorden gezien.

Onderzoeksgebied vanuit het noorden gezien.

Grens van Oude Kerkhof en voetbalveld.

Oude elzensingel op het Oude Kerkhof.

Sloot tussen moestuinen en weiland.

Sloot tussen voetbalveld en manege.

Zicht op grasland van de manege.

Beukenhaag en Beukenrij langs het voetbalveld.

Mozaïek Vriezenveen

